

De Jurk van Irma de Neve de Roden

Els Veraverbeke

Het pronkstuk in de kantcollectie van het Huis van Alijn is een volant in Gentse kant “à réseau varié”. Om meerdere redenen is deze kant bijzonder. Enerzijds is er het unieke verhaal van de kantsoort “Gentse Kant à réseau varié”, anderzijds kent ook het stuk op zich een aparte geschiedenis. Dit stuk kant behoorde tot de garderobe van Irma de Neve de Roden. Nadat dit stuk kant haar jurk sierde, beleefde het een reis door de tijd én de wereld.

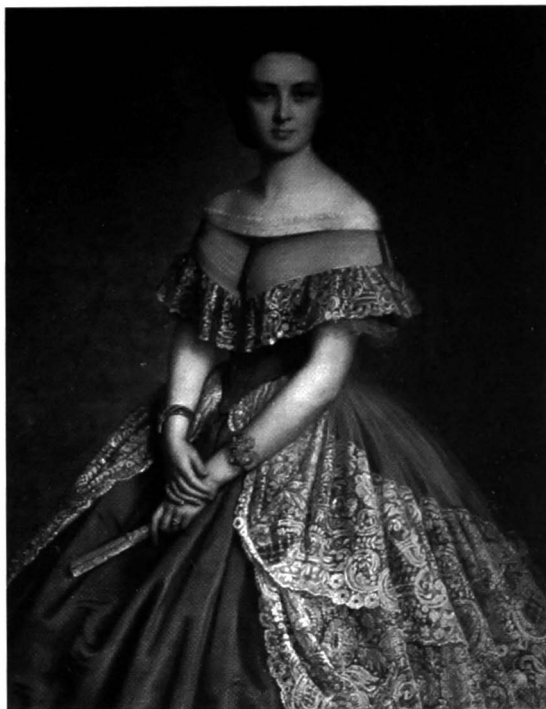
De Gentse kant ‘à réseau varié’: kant met een fascinerende geschiedenis

De Gentse kant “Dentelle de Gand à réseau varié” is in veel opzichten een bijzondere kant. Zowel de ontwikkeling als het ontstaan van deze kant alsook de sociale achtergrond vormen een unieke, fascinerende geschiedenis. Bovendien zijn van deze kantsoort slechts weinig relicten bewaard. De meeste zijn terug te vinden in de religieuze kledij zoals de habijten. Het stuk Gentse kant uit de jurk van een burgerdame in de collectie van het Huis van Alijn is dan ook bijzonder zeldzaam.

Deze kant werd slechts gedurende een korte periode vervaardigd en bovendien was deze kantsoort beschermd door een patent. Dit heeft alles te maken met de sociale achtergrond waarin deze kantsoort werd ontwikkeld. De “Blauwe Meisjes”, de weesmeisjes uit de Onderstraat in Gent, speelden hierbij de hoofdrol. Kant werd al van oudsher in weesinstellingen vervaardigd. Ook in de Gentse weeshuizen werd al in de late 17de, vroege 18de eeuw kant vervaardigd. In 1774 werd vastgesteld dat de Gentse weeskinderen Valencienneskant moesten vervaardigen.

Het weeshuis van de Blauwe Meisjes in Gent werd in 1623 onder toezicht van een stadsmagistraat opgericht. Het weeshuis van “De Rode Lijvekens”, onder toezicht van de Armenkamer bestond toen al. De weeskinderen werden steevast genoemd naar het uniform van de instelling. Begin 19de eeuw was een bijzonder moeilijke periode voor deze instellingen. De Franse republikeinen ontnamen de kerkelijke instanties alle rechten om voor de weeskinderen in te staan. Dit resulteerde in dramatische sociale wantoestanden. Om deze penibele situatie te beëindigen, werd een nieuwe leiding aangesteld voor de weesinstellingen. De verzorging en opvoeding van de Blauwe Meisjes werd toegewezen aan zes zusters van O.-L.-Vrouw Visitatie. In hetzelfde gebouw werd ook een armenschool opgericht, waarvoor de zusters

Portret Irma de Neve de Roden,
1865 geschilderd door Fritz
Hickmann (privé-collectie)

moesten instaan. Al gauw is duidelijk dat het weeshuis, net als alle armenscholen in die periode, in eerste instantie een kantschool was. Op die manier werd aan de weesmeisjes een beroep geleerd en zorgden ze voor inkomsten voor de instelling.

Net in die periode kwam de kantnijverheid in een crisis terecht. Het werd technisch mogelijk om kant mechanisch te vervaardigen. De concurrentie tussen de mechanische en manuele kant veroorzaakte een grote crisis voor de kantwerksters en meteen ook voor de weeskinderen die de kant vervaardigden. Geleidelijk wijzigde ook de mode, waarbij er steeds minder aandacht ging naar het kantwerk.

In deze moeilijke omstandigheden nam Virginie Vrancken, ingetreden als zuster Marie Joseph, in 1850 de leiding van de O.-L.-Vrouw Visitatie over en meteen ook van de armenschool en het weeshuis van de Blauwe Meisjes. Door de crisis in de kantnijverheid daalde het inkomen van de instelling heel fel. Zuster Marie Joseph moest de instelling uit deze benarde situatie redden.

Om te kunnen concurreren met de mechanische kanten, legde zij zich toe op kant met een bijzonder verfijnde vormgeving. Ze ontwikkelde een variant op de Valenciennes die er traditioneel vervaardigd werd. Het werd een vernieuwende kantsoort, waarbij de opvullingen van de verschillende motieven variëren. Daarom spreekt men van

kant met gevarieerde gronden, “à réseau varié”. Bovendien ontwikkelde ze ook aparte technieken om de motieven - die allemaal afzonderlijk werden gemaakt - aan elkaar te hechten. Aldus ontstond de “Gentse kant à réseau varié”.

In 1852 vroeg Virginie Vrancken een octrooi aan, een patent. Dit octrooi werd toegekend voor een periode van vijftien jaar, later verlengd tot twintig jaar. Dit octrooi erkende dat de O.-L.-Vrouw Visitatie over de exclusiviteit beschikte voor het vervaardigen van deze kant. Meteen vroeg ze toestemming aan om de weesmeisjes deze nieuwe kantsoort te laten vervaardigen in plaats van de Valencienneskant. Vanaf 1852 tot in 1864 vervaardigden de weesmeisjes de befaamde Gentse kanten. In de armenschool werd dit voortgezet tot in 1879. De Gentse kant werd dus slechts gedurende een zeer korte periode vervaardigd. De oorzaken waren divers, maar vooral de veranderende mode en sterk wijzigende sociale situatie waren cruciaal. Na het vervallen van het octrooi namen enkele ateliers in Brabant de werkwijze over en ontwikkelden eenzelfde procédé. Dit werd de “Valenciennes de Brabant” of “Valenciennes à relief”, maar ook deze kant werd slechts in beperkte mate vervaardigd.

Virginie Vrancken was een echte zakenvrouw. Dit wordt geïllustreerd door haar aanpak van de crisis in de kantnijverheid, maar dit blijkt vooral ook uit de nauwkeurige boekhouding die ze bijhield. Deze documenten worden bewaard in het archief van de congregatie O.-L.-Vrouw Visitatie. Hierin werd strikt bijgehouden wie welke stukken bestelde en welke prijs betaald werd. Door de exclusiviteit - gewaarborgd door het octrooi - kan gesteld worden dat alle stukken Gentse kant die ooit zijn vervaardigd in deze boekhouding staan vermeld. Ook het stuk kant uit de collectie van het Huis van Alijn wordt hierin vermeld. Dit stuk werd besteld door Irma de Neve de Roden en sierde een van haar jurken.

Uit deze boekhouding blijkt duidelijk dat de Gentse kant erg gewaardeerd werd. Irma de Neve de Roden wordt meermaals vermeld in het archief van O.-L.-Vrouw Visitatie, waaruit blijkt dat deze kant haar voorkeur genoot, net zoals bij meerdere dames uit de hoge aristocratie. Ook aan het koninklijk hof is de “Gentse kant à réseau varié” zeer gegeerd. Er werd ook besteld vanuit het buitenland, onder meer vanuit London, Parijs en zelfs New York. Zo blijkt hoe befaamd de “Gentse kant à réseau varié” was.

Irma de Neve de Roden en de 19de-eeuwse High Society

Het levensverhaal van Irma de Neve de Roden speelt zich af in de 19de-eeuwse aristocratische milieus. Enkele verrassende wendingen

in haar leven typeren de mondaine levensstijl bij de hoge adel. Haar biografie wordt gekleurd door glamour en tragiek en staat op die manier symbool voor de typisch 19de-eeuwse romantiek.

Irma de Neve de Roden werd in Gent geboren en behoorde tot één van de oudste Vlaamse adellijke geslachten, dat wellicht teruggaat tot het graafschap Vlaanderen uit de 13de eeuw. Al in de 14de eeuw bekleedden familieleden de hoogste ambten in het Land van Waas. Deze befaamde familie kreeg ook diverse titels. Van Filips IV kreeg ze in 1661 het ridderschap toegewezen. Deze titel werd in 1715 door Keizer Karel VI uitgebreid tot het ridderschap van het Heilig Roomse Rijk. In 1736 werden zij verheven tot baron. De vader van Irma de Neve de Roden, Baron Victor de Neve werd op 21-jarige leeftijd burgemeester van Waasmunster. Jarenlang bleef hij dit ambt uitoefenen. Daarnaast was hij ook senator. De familie van haar moeder, Euphrasia van den Hecke de Lembeke was afkomstig uit het Gentse. Ook deze familie was van hoge adel. In 1696 werd deze vooraanstaande familie opgenomen in de adelstand.

Aangezien Irma de Neve de Roden tot de vooraanstaande adel behoorde, werden huwelijkskandidaten dan ook goed gescreend. Haar bruidegom werd baron Edouard de Croeser de Berges. Zijn familie woonde in de omgeving van Brugge. Zijn overgrootvader was onder het napoleontische bewind "maire" van Brugge. De moeder van Edouard de Croeser was de laatste telg uit een andere adellijke familie afkomstig uit het Gentse: de Mooreghem. Verschillende familieleden van de Mooreghem waren beroemd door hun functies ten dienste van Oostenrijk. Het huwelijk werd in 1862 in Gent voltrokken.

De romance tussen Irma de Neve de Roden en Edouard de Croeser de Berges lijkt zo uit een 19de-eeuwse roman geplukt. Het verenigen van het fortuin van Edouard, de aloude adellijke titels en de geroemde schoonheid van Irma vormden voor beide families een idylle. Na hun huwelijk vertrok het paar op huwelijksreis, een reis die in adellijke kringen meerdere maanden duurde.

Voor het kersverse paar eindigde deze reis abrupt. Edouard de Croeser stierf in Parijs op 11 juni 1862, één maand en zeventien dagen na het huwelijk. Vermoedelijk stierf hij door een aandoening aan de kroonaders. Artsen hadden de ouders van Edouard gewaarschuwd dat *'dit hem bijzonder kwetsbaar maakte en vooral een huwelijk zeer gevaarlijk kon wezen.'*

Door het verlangen om het adellijke geslacht voort te zetten, werd dit echter geheim gehouden. Hierdoor werd echter heel wat leed veroor-

zaakt. Als jonge weduwe werd Irma de Neve de Roden in haar schoonfamilie opgenomen. De familie de Croeser ging op zoek naar een tweede geschikte huwelijkskandidaat voor Irma de Neve de Roden. De gekozen bruidegom werd in hun eigen familie gevonden, Paul van Caloen de Basseghem, neef van de eerste bruidegom. Het huwelijk vond plaats op 27 juni 1865 in Moregem. De bruidegom werd familiehoofd van de familie van Caloen de Basseghem en werd Baron van Caloen de Basseghem. Daarnaast bekleedde hij de functie van burgemeester van Mooreghem en werd hij ridder. Irma de Neve de Roden en Paul van Caloen de Basseghem hadden vier kinderen. Een zontje stierf enkele maanden na de geboorte. Drie dochters zetten de adellijke traditie voort. Irma de Neve de Roden werd in genealogieën geroemd als een dame met uitzonderlijke kwaliteiten en een bijzondere schoonheid. Ze stierf in het Kasteel van Berges te Brugge op 17 juni 1914.

Om haar algemeen geprezen schoonheid te eren, liet de familie Irma de Neve de Roden net voor haar huwelijk in 1865 portretteren door Fritz Hickmann, een typische 19de-eeuwse portretschilder. Dit schilderij behoort nog steeds tot het familiepatrimonium. Op dit schilderij wordt ze afgebeeld met een schitterende jurk, afgewerkt met volants in Gentse kant. De jurk op zich is niet bewaard, maar wel de kanten van deze jurk. Het stuk Gentse kant in de collectie van het Huis van Alijn is een stuk van deze volants. Tot in de jaren 1980 werden ook deze kanten bewaard bij de erfgenamen van Irma de Neve de Roden.

Ondertussen was de Gentse kant vergeten erfgoed. Door diverse onderzoeken in de jaren 1970-'80 werd de uniciteit en de waardering voor deze kant herontdekt. Het was een familielid van Irma de Neve de Roden die ontdekte dat deze kanten ook in de "Gentse kant" zijn vervaardigd. Uitvoerig archiefonderzoek resulteert in een unieke reconstructie van deze kanten en meteen begint een bijzondere geschiedenis van deze kanten.

Chicago, Amsterdam, Brussel en Gent in de ban van de Gentse Kant

De kanten volants van de jurk van Irma de Neve de Roden werden gedurende decennia bewaard in het familiepatrimonium. De jurk zelf bestaat niet meer, en ook de kanten berthe van het décolleté is niet bewaard. Nadat werd vastgesteld dat de kanten van deze jurk unieke "Gentse kant à réseau varié" is, werden de archieven van de Congregatie O.-L.-Vrouw Visitatie bestudeerd. Door deze studie zijn unieke documenten ontdekt. In de boekhouding werden de bestelling en betaling van deze kanten in 1862 door Irma de Neve de Roden teruggevonden. Naast de boekhouding werden ook alle patroonteke-

ningen van de gemaakte stukken Gentse kant bewaard. Ook de patroontekening van de kant die de bewuste jurk sierde, wordt hier bewaard.

Deze onderzoeken leidden tot het inzicht dat de kanten van de jurk van Irma de Neve de Roden meer zijn dan alleen belangrijk erfgoed voor het familiepatrimonium, maar een uniek relict van de Gentse kantnijverheid. Daarom heeft men besloten deze kanten onder te brengen in museale collecties. De volants van deze jurk werden in vijf stukken verdeeld. Deze vijf stukken zijn wereldwijd verspreid en genieten internationaal grote faam. Een stuk behoort tot een privé-collectie in Gent, de vier andere stukken worden in museale collecties bewaard. Het betreft de volgende musea:

- **The Art Institute of Chicago, Chicago**
- **Het Museum voor Kant en Kostuum, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel**
- **Het Rijksmuseum, Amsterdam**
- **Het Huis van Alijn, Gent**

Momenteel is er ook internationaal heel wat belangstelling voor de “Gentse kant met gevarieerde gronden”. Zo is binnen OIDFA, een internationale kantvereniging, een studiegroep opgericht rond de Gentse kant. Momenteel is deze studiegroep bezig de archiefstukken in de Visitatie, zoals de patroontekeningen, te digitaliseren, te inventariseren en te restaureren. Meteen staat deze werkgroep in voor de bescherming van het kantpatrimonium.

Het feit dat deze kanten wereldwijd verspreid zijn, illustreert meteen de internationale belangstelling voor de antieke kanten algemeen en zeer specifiek voor deze “Gentse kant à réseau varié”. De Gentse kant vormt wereldwijd het pronkstuk op diverse tentoonstellingen zoals “The Magic of Lace” in Chicago in 2002 en “Europese Kanten” in Kyoto en Tokyo in 1987. De studiegroep binnen OIDFA ijvert er ook voor dat deze kanten en de patroontekeningen op de originele locaties bewaard worden.

Rond de Gentse kant met gevarieerde gronden van de jurk van Irma de Neve de Roden kan een unieke reconstructie gemaakt worden. De bestelling, patroontekeningen, factuur en kanten zelf zijn unieke bronnen voor de bijzondere vormgeving en de technieken van het vervaardigen van kant. Meteen is er ook aandacht voor de sociaal-historische achtergrond van de kantwerksters en de kantnijverheid, waarbij de weeskinderen een belangrijke rol spelen. Het schilderij en het levensverhaal van Irma de Neve de Roden vertellen over wie bijzonder fijne kanten bestelde, hoe die werden gedragen en hoe ermee werd omgegaan.